

- 4) Які уміння і досягнення слід заохочувати у дитини?
- 5) З чим моя дитина бореться? Як я можу допомогти?
- 6) Які бар'єри стоять перед дитиною? Як я можу допомогти?
- 7) Як дитина ладнає з іншими членами сім'ї? Друзями?
- 8) Які три речі «Я повинен(на) зробити» для дитини наступного місяця чи року?
- 9) Якими є, на мою думку, мрії моєї дитини на наступний рік?
- 10) Які б я хотів(ла) мати стосунки з дитиною наступного року?

Отже, змістовність та динамічність цієї освітньої програми, інтерактивна взаємодія вчителя з учнями на «рівних правах», інноваційні форми навчання (групові дискусії, мозковий штурм, створення наративів), використання власного життєвого досвіду, врахування особистісного потенціалу учнів сприятиме ефективній підготовці учнівської молоді до батьківства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lewis, J. «Models of equality: the case of state support for children in twentieth-century Britain» in eds. Gisela Bock and Pat Thane, 1992. — P. 125.
2. Parsons T., Bales R. Family socialization and Interaction Process. — London, 1956. — P. 265.
3. Pringle, Mia Liny Kellmer «A fairer future for children: Towards better parental a professional care» London; Basingstoke: Macmillan Press, 1980. — P.110.
4. <http://www.parentalk.myzen.co.uk>
5. <http://www.curriculumonline.gov.uk>
6. <http://www.parenthood.org.uk>

Мирослав СОРОКА

РОСІЙСЬКА МОДЕЛЬ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПОЧАТКОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У порівняльно-педагогічному аспекті проаналізовано досвід Російської Федерації (РФ) щодо регіоналізації та децентралізації системи підготовки кваліфікованих робітників з метою використання цього досвіду для вирішення організаційно-педагогічних проблем структурної перебудови освітньої системи України.

В умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів на початку ХХІ ст. у багатьох державах відбувається переоцінка стратегії розвитку професійної освіти і навчання, їхнє оновлення з урахуванням глобалізації та інформатизації світового співтовариства, економічних реалій, можливостей ефективного використання ресурсів, а також національних соціально-культурних традицій. Спільна для розвинених країн тенденція — це постійний розвиток та ускладнення професійної освіти, створення нових її моделей і підсистем, відмова від надто «вузьких» професій і підготовка людини водночас до групи спеціальностей, а також до навчання впродовж усього життя.

Модернізація систем освіти пострадянських країн набуває особливої актуальності у зв'язку з: демократизацією суспільства; посиленням ролі людського капіталу; структурними змінами у сфері зайнятості, що потребують постійного підвищення кваліфікації та професійної мобільності кадрів; тривалою соціально-економічною кризою, що спричинила негативні демографічні явища; становленням ринкової економіки, посиленням конкуренції на ринку праці; швидкими темпами виробництва та сфери обслуговування, які потребують підготовки людей до професійної діяльності в умовах динамічних змін тощо.

Мета статті полягає у виявленні особливостей системи підготовки кваліфікованих робітників у РФ та обґрунтуванні можливості використання передових ідей цього досвіду в структурній перебудові освітньої системи України.

Одним із пріоритетних шляхів розвитку освіти є її регіоналізація та децентралізація. Регіоналізація полягає в концентрації, конкретизації і наповненні навчання варіативним змістом, що відповідає локальним умовам освітньої системи регіону, до якого входять зміст, структура, організаційні форми та інші важливі компоненти освіти. Регіональне управління освітою розглядається як «діяльність регіональних органів державного управління освітою й органів місцевого самоврядування, що спрямована на загальнонаціональне формування

регіонального компонента освіти з урахуванням принципів структурної ієрархії, фінансово-економічного забезпечення та оптимального поєднання централізації, децентралізації й регіоналізації управління. Основні завдання регіонального управління освітою: удосконалення освітньої інфраструктури регіону; розвиток фінансово-бюджетної сфери; створення сприятливих умов для функціонування суб'єктів освіти різних типів і форм власності; забезпечення соціального і фінансового захисту тих, хто навчається; реалізація кадрової політики, спрямованої на збереження зміцнення і розвиток кадрового потенціалу педагогів; удосконалення регіональної системи професійної підготовки кадрів через навчання, додаткове навчання і перенавчання різних категорій населення; забезпечення управління кар'єрою і просуванням по службі керівних кадрів освіти регіону; регулювання регіонального ринку педагогічної праці різних категорій працівників відповідно до рівня їхньої кваліфікації; подолання диспропорцій у розміщенні закладів (установ) освіти, їх матеріально-технічному оснащенні та координації діяльності» [3, 768].

Звернемо увагу на суть поняття «децентралізація». С. Крисюк аналізує його за двома напрямками: 1) «напрямок модернізації управління освітою; 2) принцип, спосіб організації управління освітою, в якій основним владним повноваженням, необхідним для прийняття управлінських рішень, наділені нижчі рівні ієрархічної піраміди управління, що відкриває широкий простір для розвитку місцевої ініціативи, урахування місцевих особливостей» [6, 182]. Вчений відзначає, що необхідне чітке розмежування функцій між центральними, регіональними і місцевими органами управління, автономізація навчальних закладів. Процес децентралізації розглядається як позитивний, неминучий

На основі аналізу розвитку системи професійних навчальних закладів РФ виявлено, що в 1990–2000 рр. відбувався складний і суперечливий процес формування нової системи початкової професійної освіти (ППО). Труднощі полягали, передусім, у розширенні кола суб'єктів власності, що призвело до ускладнення структури управління як економікою, так і освітою.

Система ППО РФ в сучасних умовах охоплює понад 3,4 тис. закладів із загальним контингентом майже 1,41 млн. осіб і щорічним випуском більше 680 тисяч. При цьому частка випускників загальноосвітніх шкіл, що вступають в професійні училища і ліцеї з 9-х класів, — 20%, з 11-х класу — 10%. Охоплення населення початковою професійною освітою з розрахунку на 10 тис. становить 99 осіб. Дослідження сучасного стану ППО дозволяє констатувати її перехідний характер, певну розмитість цільових установок і форм їх реалізації; певну стихійність функціонування і розвитку системи за останні роки [7, 112–114].

Ці явища зумовлені об'єктивними процесами в економіці РФ, зокрема переходом від:

- однотипної системи професійної освіти до диверсифікації її цілей і завдань та різноманіття професійних навчальних закладів;
- пріоритетності інтересів держави до орієнтації на потреби ринку освітніх послуг у сфері економіки, пріоритетності соціально-професійних інтересів особистості і суспільства, прагнення до їх гармонізації;
- винятково державної системи професійно-технічної освіти до зародження громадсько-державної і приватної професійної школи;
- централізованих форм управління до створення регіональних і муніципальних управлінських структур і делегування їм функцій фінансування;
- однорівневої жорсткої структури навчального закладу до його багаторівневої та багатоступеневої побудови;
- орієнтації на стандартні терміни навчання до гнучких змінних обсягів навчання в різних типах закладів;
- пріоритетів ідеологічного виховання до утвердження загальнолюдських цінностей, зміцнення моралі та духовності;
- жорсткого розмежування цілей і ступенів професійної освіти до інтеграції освітніх програм і забезпечення безперервності професійної освіти;
- галузевих вузькоспеціалізованих і єдиних на всій території форм підготовки до децентралізації та регіоналізації професійної освіти.

Значний науково-педагогічний потенціал, багатолітня співпраця й орієнтація РФ на висновки експертів міжнародних організацій (ЮНЕСКО, Європейського фонду освіти, Організації економічного співробітництва та розвитку, Міжнародної організації праці) позитивно вплинув на визначення пріоритетів, що були покладені в основу програми реформування закладів професійної освіти. Загальнотеоретичні проблеми регіоналізації системи освіти в РФ досліджували В. Аверкін, С. Батишев, Б. Вульфсон, О. Джуринський, М. Іванов, Г. Лукін, З. Малькова, Ю. Пультуржицький. Принципи організації ППО в умовах ринку праці та соціального партнерства, що формується, обґрунтовано в працях О. Новікова, В. Полякова, І. Смірнова, Є. Ткаченка. Організаційні, змістові й нормативно-правові засади реалізації в регіонах принципів державної політики у сфері базової професійної освіти, умови ефективного розвитку регіональної системи професійної освіти розглянуті в роботах Л. Гараніна, А. Глазунова, Г. Гревцева, В. Мігалья. Нові моделі управління професійною освітою запропоновано Ю. Деражне, Ф. Довжком, В. Золотарьовою, К. Кязімовою, М. Нікітіним, Г. Романцевим. Проаналізовані нами дослідницькі матеріали дали змогу дійти висновку, що досвід РФ щодо регіоналізації та децентралізації системи підготовки кваліфікованих робітників у порівняльному педагогічному плані в нашій країні широко не вивчався.

Формування освітньої політики щодо децентралізації російської системи ППО здійснюється з початку 1990-х років. Прийнята урядом РФ у 1992 р. «Програма реформування і розвитку системи освіти Російської Федерації в умовах поглиблення соціально-економічних реформ» мала на меті змінити цілі, характер діяльності, соціально-педагогічні засади системи професійної освіти загалом і професійних навчальних закладів зокрема та реформувати їх з урахуванням потреб ринку праці. Майбутнє системи професійної освіти автори цієї програми бачили в реалізації ідеї регіоналізації: переорієнтування системи професійної освіти з переважно галузевої на регіональну побудову й одночасно інтегрування її у виробничий комплекс регіонів, щоб вона могла адекватно реагувати на місцеві потреби і запити.

Важливим соціально-економічним чинником, що вплинув на утвердження нових тенденцій в розвитку ППО, стало формування інституту соціального партнерства в підготовці кваліфікованих робітників і спеціалістів за участі усіх суб'єктів ринку освітніх послуг — роботодавців та їх об'єднань, професійних спілок, органів державної влади і місцевого самоврядування, закладів професійної освіти, громадян на різних рівнях (від муніципального до міжнародного). Мета цього складного процесу — гармонізація відносин між освітою, економікою і суспільством та підготовка конкурентоспроможних професіоналів, здатних реалізувати свій особистісний потенціал у трудовій діяльності і задовольнити потреби виробництва.

Інші шляхи модернізації російської ППО, на відміну від варіанта регіоналізації, зосереджені передусім на змістовому перетворенні чинної системи [5; 9]. Важливо, що вони враховують історичний досвід формування і розвитку російської професійної підготовки, аналогічні світові процеси і передбачають фундаменталізацію, індивідуалізацію, гуманізацію, демократизацію, випереджальний (порівняно з виробництвом) розвиток професійної освіти. У практиці роботи закладів ППО це позитивно позначається на посиленні уваги до загальноосвітньої підготовки, переході до підготовки спеціалістів широкого профілю, формування загальноосвітніх і загальнопрофесійних ключових компетенцій, різнорівневій диференціації (диверсифікації) навчальних програм (базовий, підвищений рівень).

Принциповою особливістю нового етапу реформування системи ППО стало створення підґрунтя для гармонізації інтересів провідних соціальних партнерів. Як зазначає М. Нікітін, «необхідно створити умови для узгодження суспільних, корпоративних, державних і змішаних форм управління системою початкової і середньої професійної освіти на всіх рівнях. Передбачається, що управління зробить вагомий внесок в інтеграцію спільних зусиль, збереження і розвиток цілісності керованих систем і тим самим — у вирішення проблем становлення, нормального функціонування і адекватного розвитку системи професійної освіти» [8, 6].

У Законі РФ «Про затвердження Федеральної програми розвитку освіти», прийнятому в 2002 р., однією з основних цілей визначено формування системи демократичного, державно-громадського управління освітою. Вперше застосовано комплексний підхід до реалізації проектів, що передбачає науково-методичний супровід, апробацію і поширення отриманих результатів, нормативно-правове, кадрове і матеріально-технічне забезпечення, впровадження

інформаційно-комунікаційних технологій [1, 14–15]. Значна увага приділяється впровадженню нових державних стандартів на основі компетентнісного підходу, моделей державно-громадського управління в навчальних закладах, створенню загальноросійської системи оцінювання якості освіти, розвитку інфраструктури єдиного інформаційного освітнього простору. Важливою стратегічною особливістю є фактична відмова від цільового виділення коштів суб'єктам РФ. Передбачено також впровадження нової моделі нормативного фінансування навчальних закладів.

Стратегічну мету вказаної програми обґрунтовано так: забезпечити умови для задоволення потреб громадян, суспільства і ринку праці в якісній освіті шляхом створення нових інституційних і громадських механізмів регулювання освітньої сфери, оновити її структуру і зміст, розвинути фундаментальність і практичну спрямованість освітніх програм, сформувати систему безперервної освіти. Для цього необхідно вирішити комплекс конкретних завдань: удосконалення змісту і технологій освіти; розвиток системи забезпечення якості освітніх послуг; підвищення ефективності управління в системі освіти; удосконалення економічних механізмів в сфері освіти. В 2005 р. практично всі навчальні заклади ППО передані у відання суб'єктів РФ [1, 15].

У процесі реалізації Федеральної програми розвитку освіти передбачається: у понад 60% освітніх напрямів розробити і впровадити принципово нові стандарти освіти; в 1,3 разу порівняно з 2005 р. збільшити кількість програм професійної освіти, які отримали міжнародне визнання; в 1,5 разу збільшити частку учнів, котрі навчаються з використанням сучасних інформаційних технологій; підвищити рейтинг РФ у міжнародних дослідженнях якості освіти [1, 15].

Крім того, з урахуванням демографічної ситуації й об'єктивного надлишку закладів та, відповідно, активізації процесів їх інтеграції як «по вертикалі», так і «по горизонталі» (укрупнення освітньої одиниці), було обґрунтовано необхідність інвентаризації навчальних закладів, а потім — на основі ретельно опрацьованих регіональних програм розвитку мережі навчальних закладів — оптимізації (реструктуризації) навчальних закладів шляхом приєднання, злиття, об'єднання на основі забезпечення тісної галузевої взаємодії. Не менш важливим завданням реструктуризації системи професійної освіти є також перегляд інфраструктури кожного закладу — як з точки зору вдосконалення його управління, штатного розкладу тощо, так і з погляду побудови його господарської структури.

Надання освітніх послуг шляхом реалізації програм різних рівнів професійної освіти, включаючи програми підвищення кваліфікації і перепідготовки, дозволяє суттєво скорочувати витрати на утримання професійних навчальних закладів, розширювати можливості для доступності освіти для різних категорій населення. Водночас постало завдання щодо створення оптимальних умов для реалізації інтегрованих програм професійної освіти і, таким чином, скорочення терміну навчання.

Планується реалізація загальносистемних заходів щодо обґрунтування і розробки проекту російської національної системи освітніх кваліфікацій, професійних стандартів, у які закладено основні вимоги роботодавців до фахівців. Діє Національне агентство розвитку кваліфікацій, яке є однією з провідних структур, націлених на розвиток професійних стандартів і сертифікації кваліфікацій. Отже, починається спільний проект освіти і сфери праці. Нові освітні стандарти передбачають: розширення самостійності навчального закладу у формуванні змісту професійних освітніх програм шляхом скорочення обсягу федерального компонента; компетентністний підхід, що дає змогу не лише визначити основні функції трудової діяльності і необхідні у зв'язку з цим компетенції випускника, а й охарактеризувати їх як результати навчання.

Теоретично обґрунтовано принципи регіональної моделі ППО РФ:

- відповідності освітнього простору регіонів цілям єдиної федеральної політики в галузі освіти;
- всебічного правового забезпечення, що дозволяє досягти гармонійної і одночасної роботи щодо вдосконалення законодавчої бази на усіх рівнях;
- взаємної відповідальності, тобто визнання національно-історичних, економічних і культурних особливостей регіонів РФ і підтримка регіональних моделей;
- розмежування компетенції органів управління освітою всіх рівнів;

- обов'язкового використання державних освітніх стандартів у процесі формування регіональної освітньої політики;
- управління і координації, що забезпечує повну самостійність регіональної системи освіти;
- створення рівних стартових умов навчальних закладів всіх видів і типів, що передбачає формування конкурентного середовища та рівні можливості для всіх навчальних закладів;
- переходу до державно-громадських форм управління освітою, що відображається в механізмі та практиці соціального партнерства, підвищенні ролі роботодавців у реформуванні професійної підготовки;
- здійснення неперервної професійної освіти, що пов'язується з подальшим розвитком закладів багаторівневої професійної підготовки (ліцеї і коледжі), які відповідають сучасним запитам ринку праці та інтересам особистості;
- координації зусиль держави з громадськими фондами підтримки освіти, що концентрують ресурси всіх соціальних партнерів, зацікавлених в розвитку освіти;
- тісної взаємодії зі всіма гілками і структурами регіональної влади, що передбачає співпрацю органів праці та соціального захисту, служб зайнятості населення, органів управління освітою, державних і місцевих адміністрацій;
- інституційної самостійності навчальних закладів, що виявляється у розробці навчальних програм, виборі методів навчання й управління бюджетом;
- інтеграції зі світовим освітнім простором як на основі федеральної міжнародної співпраці, так і шляхом прямого співробітництва із зарубіжними партнерами;
- інформатизації, що вимагає створення комп'ютерної мережі системи ППО, впровадження дистанційної освіти і моніторингу результатів навчання;
- достатнього фінансового забезпечення освіти, що полягає в налагодженні багаторівневого і багатоканального фінансування, забезпеченні своєчасного і повного виділення необхідних коштів [2, 55–57].

У традиційній моделі тільки держава визначає політику в галузі підготовки кадрів і відіграє вирішальну роль в управлінні професійною освітою. В умовах децентралізації функції держави істотно змінюються і набувають переважно контрольного-наглядового характеру, зокрема:

- розроблення загальнонаціональної політики в сфері освіти, яка визначає стратегічні цілі професійної підготовки і перепідготовки кадрів;
 - прийняття законодавчих і нормативних актів у сфері освіти, необхідних для збереження єдиного освітнього простору в державі, захисту прав людини на ринку праці та забезпечення вільної міграції робочої сили;
 - визначення рівнів освіти, вікового цензу для учнів, статусу навчальних закладів, порядку проведення контрольних іспитів тощо;
 - встановлення рівня оподаткування підприємств і комерційних організацій, спрямованого на розвиток професійної освіти.
- Децентралізація управління освітою об'єктивно посилює роль регіональних органів управління. Функціями регіональних органів є:
- вивчення ринку праці та визначення структури професійної освіти;
 - створення умов для розвитку навчальних закладів на основі багаторівневого фінансування;
 - розвиток і доповнення державного стандарту національно-регіональним компонентом професійної освіти, що враховує специфіку традицій і культури суб'єкта РФ, структуру й особливості його економіки;
 - стимулювання навчальних закладів, які найкраще відповідають потребам ринку праці, забезпечують високий рівень зайнятості випускників [3, 108–111].

У процесі децентралізації управління зростає самостійність навчальних закладів, це виявляється в розвитку варіативної освіти, додаткових (понад державне замовлення) професійних послуг, розробці власних навчальних програм і вільному виборі підручників.

Дослідження нового, але характерного для сучасної ППО РФ явища децентралізації управління, дозволяє виокремити такі важливі аспекти. По-перше, заклади ППО отримали

більше самостійності, вийшли з-під жорсткої адміністративної залежності, отримали право на самостійну розробку навчальних програм, широку госпрозрахункову діяльність. По-друге, вертикаль управління замкнулася на регіональних органах управління професійною освітою. По-третє, зник ідеологічний вплив на підготовку робітничих кадрів. Хоча, на нашу думку, в системі ППО збереглася і, очевидно, надалі буде актуальною соціально-виховна функція.

Здійснений аналіз змін, які відбуваються у процесі децентралізації ППО РФ, дає підстави для висновку щодо об'єктивності потреби створення правової рівноваги, що покликана обмежувати негативні прагнення до відновлення повної централізації в управлінні освітою, з одного боку, й тенденції сепаратизму — з іншого. З урахуванням цього досвіду, для успішної регіоналізації професійно-технічної освіти в Україні доцільно забезпечити комплекс взаємозумовлених і взаємопов'язаних організаційно-педагогічних умов, до яких відносимо: науково-обґрунтовану законотворчість, сучасні освітні стандарти, державно-громадське управління, конкурентне середовище, багатоканальне фінансування, державне замовлення на підготовку кадрів для пріоритетних галузей тощо.

Проектуючи нормативно-правове забезпечення, що регулює діяльність професійно-технічних навчальних закладів України в нових соціально-економічних умовах, доцільно одночасно в межах експерименту розробити нові підходи до фінансування навчальних закладів: за таких умов в основу нормативних коштів буде закладено вартість реалізації освітньої програми, а не витрати на утримання закладу за його статусом. При цьому доцільно вивести за межі нормативу вартість комунальних послуг, обсяг витрат, пов'язаних з оплатою праці, оскільки вони різні в регіонах, а також соціальну складову витрат на учнів (стипендії, харчування, утримання дітей-сиріт тощо); моделі фінансування, орієнтовані на результат; моделі освітнього кредитування; моделі формування цільового капіталу. Особливо важливо обґрунтувати й запропонувати реальні механізми фінансування виробничої практики учнів, зокрема, за рахунок бюджетних коштів.

Отже, розбіжності між державними і регіональними повноваженнями вже не зводяться до децентралізації адміністративно-командної системи управління, а детермінуються суперечностями виробничо-технологічної спеціалізації регіонів РФ і розвинених у них галузей економіки. Регіоналізація, створюючи своєрідну форму спеціалізації освіти, є механізмом вирішення цих суперечностей [2, 48]. Очевидно, що неможливо збудувати ефективну регіональну мережу закладів професійної освіти в умовах відомчої роз'єднаності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балыхин Г. А. Федеральная целевая программа развития образования: новаторские решения на перспективу // Профессиональное образование. — 2006. — № 4. — С. 14–15.
2. Басков Ю. В. Повышение педагогической эффективности управления региональной системой начального профессионального образования [Электронный ресурс]: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. — М.: РГБ, 2003 (Из фондов Российской государственной библиотеки). Полный текст: <http://diss.rsl.ru/diss/03/0936/030936048.pdf>.
3. Сльнікова Г. В., Мельник В. К. Регіональне управління освітою // Енциклопедія освіти / АПН України; гол. ред. В. Г. Кремень. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — С. 768.
4. Жигалова И. А. Формирование образовательного пространства начального профессионального образования в федеральном округе [Электронный ресурс]: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.09. — М.: РГБ, 2005 (Из фондов Российской государственной библиотеки). Полный текст: <http://diss.rsl.ru/diss/05/0675/050675032.pdf>.
5. История профессионального образования в России. — М.: Ассоциация «Профессиональное образование», 2003. — 664 с.
6. Крисюк С. В. Децентралізація // Енциклопедія освіти / АПН України; гол. ред. В. Г. Кремень. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — С. 182.
7. Образование в Российской Федерации: 2007. Статический ежегодник. — М.: ГУ-ВШЭ, 2007. — 484 с.
8. Никитин М. В. Модернизация управления развитием образовательных организаций. — М., 2001. — 221 с.
9. Новиков А. М. Профессиональное образование России / Перспективы развития. — М.: ИЦП НПО РАО, 1997. — 254 с.